

Казна пре злочина *или* о непознатом чланку Данице Марковић

Када сам, пре више од десет година, пажљиво прикупљала и ишчитавала грађу о Даници Марковић ради писања магистарске тезе, остао ми је један незавршен задатак.¹ Никако ми није полазило за руком да пронађем чланак Данице Марковић који је поменуо Милан Грол, потписан псеудонимом „Повремени“, у рубрици „Кроз књиге и догађаје“ у *Српском књижевном гласнику*. Грол је овако писао: „С горчином својих песама, Даница Марковић пише чланак о узбудљивој парници једне несрећне младе жене, која је осуђена на годину дана затвора за убиство невернога мужа. Као 'израз савремене кризе брака' и трагедија једне 'фине уметничке природе, тананих осећања, која је идеализовала човека, мужа и брак', овај случај чини се гђи Марковић 'грађа за читав роман'.² Већ из наведене, уводне реченице Гроловог текста постало ми је јасно да је Даница Марковић била ауторка некаквог чланака о жени која је пресудила неверном мужу. Нема сумње да је њен чланак код савременика изазвао велику пажњу. Најзад, подстакао је Грола да реагује, уводећи у свој одговор и њене стихове. Осврт Милана Грола на чланак и поезију „српске орхидеје“ писан је полемичним тоном у односу на песникињине ставове о „вишој правди“. Међутим, Грол није навео податак где је чланак објављен, јер је, вероватно, у ондашњим књижевним круговима то било добро познато. Испоставило се да сам чланак Данице Марковић који Грол цитира и наводи, тражила на погрешном месту. Чинило ми се да је штампан у дневном листу *Политика* чији је сарадник била Даница Марковић, нарочито те 1929. године. Како то обично бива, пронашла сам га тек онда када сам престала да га тражим.

Ради се о чланку „Случај Десанке Илић“ објављеном у *Времену* 9. новембра 1929. године, на првој страни. Као прилог уз овој чланак донета је и фотографија Данице Марковић. Сигурно због тога да се не остави простор за нагађање да ли је ауторка чланка позната књижевница, или нека друга жена истог имена и презимена.

*

Чланак „Случај Десанке Илић“ свакако ће обогатити библиографију Данице Марковић. Са друге стране биће од изузетног значаја за разумевање поетике несрећне песникиње, али и њеног размишљања о браку, неверству, мушко-женским односима – темама којима се, на специфичан и радикалан начин, бавила и у својим стиховима.

Који је то догађај до те мере узнемирио песникињу да је осетила потребу да јавно иступи?

У Београду, 16. априла 1929. године, млада Десанка Илић је, „услед љубоморе“, убила мужа пред кућом љубавнице. Већ следећег дана, дневне новине су преплавиле фотографије са лица места; усликана је и двадесетпетогодишња Десанка Илић како након убиства седи покрај беживотног тела супруга. Догађај је узбуркао Београд, а клупко тешког брака и бремена Десанке Илић почело је полако, пред читаоцима, да се одмотава.³ Објављени су изводи са саслушања несрећне жене, као и искази сведока. Читаоци дневне штампе сазнаће да Десанкин муж, син богатог оца, није марио за своју младу жену. Варао ју је, готово јавно, са кафанском певачицом. Суптилно је у чланцима приказан јаз између кафанске певачице „у годинама“ и преварене жене која је завршила Уметничку школу у Београду. Поред тога што је убијени супруг био неверан, испоставило се да је био склон алкохолу, и да је жену бесомучно тукао и злостављао. Сведоци су на саслушањима износили мучне детаље из брачног живота породице Илић; огласили су се и они који су Десанку, после супругових батина, налазили у несвести. Дешавало се и да потегне револвер на њу. Сви изнети детаљи као да су представљали олакшавајућу околност и оправдавали Десанкин поступак када је хицем из пиштоља решила да мужу пресуди.

Првостепени суд осудио је Десанку Илић на две године затвора. Апелациони суд снизио јој је казну на годину дана. Епилог је био, сазнајемо из дневне штампе, да је Десанка Илић осуђена на две године затвора за убиство мужа без предумишљаја.

Ово је, у кратким цртама, историја случаја Десанке Илић.

Нема сумње да је Даница Марковић грозничаво пратила исход ове несрећне сторије. Имајући у виду животопис Данице Марковић, њену храброст и одважност, не чуди што је отворено показала разумевање и самилост за жену која је починила злочин. Јер, она је могла да је разуме. И да, донекле, препозна и себе у њеној судбини. Наиме, и

сама Даница Марковић је прошла кроз брачни бродолом. Богатство њеног мужа, Момчила Татића, није било довољан залог за брачну срећу. У браку је родила шесторо деце, од којих је троје сахранила. По окончању Првог светског рата њен брак се распао. Показало се да су разлике између супружника биле непремостиве. Момчило Татић је, према запису Милана Јовановића Стоимировића, „по природи био боем а помало без смисла за децу и породицу. Он није сматрао да има било какву одговорност – ни пред собом ни пред друштвом – што се оженио том надахнутом женом. Књижевно-уметничка страна личности те лепе жене није га интересовала.“ Као и Десанку Илић, и Даницу Марковић је муж варао, да би је, после двадесет и две године брака, напустио и отишао са љубавницом. Оставио ју је, са децом, у сиротињи. Оставши сама са децом, Даница Марковић је засигурно имала разумевања за све жене унесрећене браком, које су доживеле слом младалачких идеала и надања. Слична судбина коју су делиле, верујем, подстакла је Даницу Марковић да реагује.

Јер, по њој, Десанка Илић је лошим браком била осуђена на казну пре злочина. Или злочин са унапред одређеном казном. Највећом. Неупоредивом у односу на све, чак и најстроже судске пресуде. Јер, окривљена јесте одавно жртва која, као у тамном вилајету, остаје жртва шта год да учини. Без могућности сатисфакције, без могућности да почне изнова и без сврхе покајања. У својој промашености, живот пре злочина, једнако као и после извршења злочина, одузима сврху и смисао покајању. Песникиња сугерише да стварни злочин (или, казну) представља време Десанке Илић изгубљено у браку, односно, године које јој је неповратно одузео супруг. А протекли живот не може се вратити судском пресудом као што се може вратити одузета имовина или украдени новац.

Отуда, Даница Марковић наводи читаоце на закључак да је Десанкин злочин само епилог дугогодишњег насиља којег је управо она била жртва. Стога, убити супруга делује као „саставни део“ и логичан исход претходних дешавања. Јер, Десанки ионако није било живота ни пре, а ни после убиства.

Даница Марковић велича човечност суда који, разуме се, не може да оправда убиство и да донесе ослобађајућу пресуду, али ипак изриче више него благу пресуду. Као да се таквом пресудом извињава (у име целог друштва) Десанки Илић, разумевајући њен стварни животни пораз. А то није убиство, већ погрешан брак. Њен стварни пораз јесте управо брак испуњен и физичком и душевном патњом.

Отуда је недвосмислен утисак да Даница Марковић посматра и убиство и судску пресуду као задовољење правде за једну недужну и измучену жену. Дакле, убиством супруга, Десанка је сама себи „потврдила и употпунила“ казну којој је била изложена током брака – тако да било каква судска пресуда постаје излишна или мање важна.

Са друге стране, становиште Милана Грола косило се са резоновањем Данице Марковић. Он је на читаву ситуацију другачије гледао: „враћајући неправду за неправду, ми обично чинимо већу, јер је наша свесна и намерна, док она коју подносимо од других не потиче увек с намером да нам се зло причини. Међутим, нашем неделу за недело, циљ је да недело буде и да заболи.“ Даница Марковић, услед сличне проживљене брачне драме, говорила је о вишој правди стављајући се на страну несрећне жене и имајући разумевања за њен поступак.

Грол је још луцидно приметио везу става Данице Марковић и њене поезије: „њој се свакако мора чинити да та обесвећена и понижена младост, 'подарена човеку који није хтео или није могао да је разуме' оваплоћује визије њених *Кајања*, њених *Немира* и њеног сетног *Ивањског цвећа* (...)“.

Иако не би требало по сваку цену тражити исповедност у поезији Данице Марковић, истина је да у њеним стиховима ни брак ни мушкарац нису представљени идилично. Брак је терет и тескоба, а мушкарац јесте и недостојан и зао. У стиховима „Мајске елегике“ жена жали што њен мушкарац није мртав, чак призива или прижељкује његову смрт, јер би тако све било лакше и добило смисао. Несразмера између очекиваног и проживљеног је евидентна.

Десанка Илић је урадила оно што жена у поезији Данице Марковић није. Јер, живот је једно, а стихови нешто друго. У време када пише овај чланак песнички опус Данице Марковић је готово заокружен. Она се све више окреће прози, те не чуди што у болној судбини Десанке Илић види грађу за роман.

У сваком случају, Даница Марковић је имала разумевања за очајнички поступак Десанке Илић, и то је показала реаговањем у дневној штампи. Она је, опет, храбро искорачила и, не презајући од светине, свој став јасно и гласно изнела.

Њено образложење случаја Десанке Илић наводим, на овом месту, у целини:

СЛУЧАЈ ДЕСАНКЕ ИЛИЋ

Скорих дана Касација је оснажила пресуду Апелационог суда по кривици Десанке Илић.

Овом пресудом кажњена је Десанка годином дана затвора за убиство својег мужа.

Није без вредности позабавити се случајем Десанке Илић. Поред својег посебног значаја – с обзиром на личност Десанкину – он је израз савремене кризе брака, која је захватила све друштвене слојеве.

Сувопарни реферати, који се обично пишу поводом оваквих случајева, слабо осветљавају трагику побуде и дубину проблема, који одатле произилази. Обим једног чланка исто тако не даје могућности да се прикаже једна болна историја у свим својим перипетијама. Она је грађа за читав роман.

Десанка Илић убила је свог мужа.

Овим бруталним учином она није добила сатисфакције за увреде и понижења којима је била изложена, ни накнаде за своју богату младост подарну човеку који није хтео или није могао да је разуме.

Спонтаним гестом, којим је послала у смрт неког вољеног човека, Десанка није остварила ни срећу ни мир. На против: пошто је жртвовала своју младост, злокобним револверским хитцем уништила је свој живот.

Како нам Десанку приказује њен бранилац г. Живанчевић, она је фина, уметничка природа. Идеалиста, тананих осећања, она је идеализовала човека, мужа и брак. За тако идеализованог човека она је створила култ. У брак с тим човеком она је уложила сву лепоту своје младости: лепоту своје уметничке душе, „срце препуно љубави“ и свој сан о срећи. Но какав јад! Сва лепота је обесвећена: чистота је утрљана, срце је згажено, сан је срушен.

Десанку су одавно напустили спокојство и нада и животна радост. Својим судбоносним гестом она их се доживотно одрекла. Онај метак погодио је најтеже њу саму. Прво пораз па онда слом.

С колико услова за живот може да се изађе из ове катастрофе?!

Није исто у свима сличним случајевима.

За многе Десанкин учин био би ослобођење; за њу, он је распеће. Десанка је била мученица дотле, она је мученица и данас.

Погођена њена најинтимнија осећања, у повређеној светињи брака она види само кумира, срозаног са високог постоља на који га је подигла њена љубав. Нимбус којим га је она окружила, изаткан од најтананијих њених осећања ишчезао је неповратно, потрган његовим рукама, без обзира и без жалости за њу и за себе.

Шта је злочин? Ко је овде злочинац?

Као ехо одјекнуло је у њој недело човека и вратило се њему.

У општем револту целог њеног бића, лишеног свести и воље, у последњем и врховном напону енергије, рука се подиже спонтано – у одзив. Ни казна, ни одмазда, него она више правда. Она, можда, није лепа, али је неодољива. А после тога? Пустош и испаштање.

Колико је боља била патња од овог незаслуженог испаштања.

Испаштање ради сопственог бола, ради правде, која има право да тријумфује.

И тек онда настаје право мучеништво.

Оно је увек изнад сваке могуће примене закона. Тумачима његовим то је било јасно.

У државама где оваква дела суди порота Десанка би била пуштена као некрива. Код нас пресуђује суд.

И ако је судио по старим законима Суд је био на висини својег позива: Десанка је осуђена свега годину дана затвора.

За овакву пресуду сва заслуга припада Десанкиним браниоцима, јер Суд је изнад заслуге.

Улога и дужност браниоца су да Суду изнесе чињенице у правој боји: да прикаже у пуној светлости на стрјење [вероватно: стање; прим. З. Хацић] оптуженог, да истакне психолошки моменат и укаже на узроке који су га одвели овом кораку.

Своју тешку задаћу Десанкини браниоци испунили су са великим успехом.

Нарочито ваља истаћи одбрану г. Илије Живанчевића, адвоката.

Ова одбрана, речита, но без излишне фразеологије, веома интелигентна, веома документована, била је још веома човечна и пуна топлине. Према томе изванредно сугестивна, истицала се својим објективношћу, тактом и помирљивошћу.

Ван сваке је сумње да је таква одбрана импресионирала Суд и наишла на дубоко разумевање.

Ова човечна одбрана, човечно схваћена, донела је човечне закључке. И, колико год је судија, у браниоцима закона, смео да буде човек, он је то био у овом случају.

У име свих чланова људске заједнице, чији је етички основ човечност, сматрам за дужност да на овоме месту, одам Суду признање.

Стереотипни и често профанисани узвик „слава Суду!“ никад није имао искренијег, топлијег и пунијег смисла, но у овом случају.

Слава   Суду   и   –   част   браниоцима

---

¹ Магистарску тезу објавила сам под насловом *Историја једне самоће. Поезија и проза Данице Марковић* 2007. године, у издању Академске књиге.

² Повремени [Милан Грол], „Кроз књиге и догађаје“, *Српски књижевни гласник*, св. 6, 1929, 478-481.

³ О „случају“ Десанке Илић писано је у овим чланцима у *Времену*: „У наступу љубоморе, жена убија мужа пред кућом љубазнице“ (17. април 1929, стр. 5), „Претрес Десанки Илић, која је недавно, на Ђерму, метком из револвера убила свога мужа“ (18. мај 1929, стр. 7), „Десанка Илић осуђена на две године затвора“ (22. мај 1929, стр. 5) и „Десанки Илић, која је почетком лета на Ђерму убила мужа, Апелација снижава казну на годину дана затвора“ (6. септембар 1929, стр. 7). О случају Десанке Илић писале су и остале дневне новине.

ЛИТЕРАТУРА:

[Грол, Милан] Повремени. „Кроз књиге и догађаје“, *Српски књижевни гласник*, св. 6, (1929), 478-481.

Јовановић Стоимировић, Милан. „Даница Марковић“, У *Силуете старог Београда*. Београд: Просвета, 554-557.

Марковић, Даница. „Случај Десанке Илић“, *Време*, бр. 2829, (9. новембар 1929), 1.

Хацић, Зорица. *Историја једне самоће. Поезија и проза Данице Марковић*. Нови Сад: Академска књига, 2007.

Zorica Hadžić
Faculty of Philosophy
University of Novi Sad

UDC: 821.163.41.09.Марковић Д.
Brief Comment
<https://doi.org/10.18485/knjiz.2018.8.8.2>

The Punishment Before the Crime, or on an Unknown Article by Danica Marković